

BARTA TAMÁS

MINDENNAPI TÖRTÉNELEMELMEL A VASGÁRDÁRÓL

Roland Clark: *European Fascists and Local Activists. Romania's Legion of Archangel Michael*, Doctoral Dissertation, University of Pittsburgh, 2012¹

2012-ben jelent meg Roland Clarknak, a Pittsburghi Egyetem PhD-hallgatójának doktori disszertációja angol nyelven, *European Fascists and Local Activists. Romania's Legion of Archangel Michael* címmel. Egy egészen új összefoglaló a román Vasgárdáról egy nyugati történész szemével.

A disszertáció nem a Vasgárda (illetve a Mihály Arkangyal Légió) történetét és nem is annyira korabeli kontextusát, azaz az akkori romániai politikai életet kívánja felvázolni, sokkal inkább magát a Vasgárdát mint szervezetet bemutatni. Rendkívül részletesen járja körbe, hogy mi lehetett ebben a szervezetben vonzó annyi fiatal számára, hogyan próbált közösséget teremteni, milyen tevékenységeket biztosított tagjai számára, illetve milyen szimbólumokat, jelképes eszközöket használt. Kitér a Vasgárda társadalmi összetételére is, arra, hogy milyen esélyei és módszerei voltak az agitációnak a parasztság és milyenek a munkásság körében. Ugyanakkor mintha kisebb hangsúly esne a gárda politikai koncepciójára, más pártokhoz való viszonyára, illeszkedésére a korabeli európai szélsőjobboldali mozgalmak közé. A munka egyértelműen inkább a belső szervezetről és a lokális jellegzetességekről szól.

A szerző már az elején felvázolja, hogy a légio, illetve a Vasgárda jelenségét elsősorban a mindennapi történelem (*Alltaggeschichte*) módszereivel kívánja megközelíteni, ami valóban sokat segíthet a légionista mozgalom mint 20. századi társadalmi jelenség megértésében azzal, hogy megmutatja a közösség, az intézmény lehetséges hatását az egyes emberre. Ezzel együtt az olvasónak néha meglehet az az érzése, hogy a sok részletben kissé elsikkad a mozgalom átfogó képe, általános jellegzetességei, európai kontextusa.

Igaz viszont, hogy az elején Clark felvázol egy eszmetörténeti vonalat a román nacionalizmus 19–20. századi alakulásáról, arról, hogy egy kelet-európai államban a nemzeti eszme hogyan torzulhat el fokozatosan, és hogyan lenghet ki a szélsőségek irányába, összekapcsolódva az egyre erősödő antiszemitizmussal. Ezt az ideológiai vázlatot a szervezetek fejlődéstörténetének kifejtése követi. A következő fejezetekben ugyanis a gárdát, illetve a légiót megelőző, I. világháború utáni *ultranacionalista* szervezeteket tekinti át a szerző. (például: PND – Partidul Național Democrat [Nemzeti Demokrata Párt], a Garda Conștiinței Național [Nemzeti Lelkiismeret Gárdája], a Fascia Națională Română [Román Nemzeti Fasiszta (Szövetség)], az Acțiunea

Românească [Román Akció] és a LANC - Liga Apărării Național Creștine [Keresztény Nemzeti Védelmi Liga]).

Ezt követően Clark az antiszemita egyetemista mozgalmakkal kezd foglalkozni, amelyeknél már rátér (az addigi lineáris felépítés helyett) azokra a közösségépítési technikákra és szertartásokra, amelyek aztán a később önállóuló Mihály Arkangyal Légió közösségi kohéziójának kialakításában is szerepet játszhattak. Csak az ezután következő nagyobb részben ír a légió tulajdonképpeni megalapításáról.

Ennek során arról kaphatunk képet, hogy a *mainstream, középosztályi* (esetleg *kispolgári*) sovinizta szervezkedést hogyan váltja fel egy jóval radikálisabb, mert jóval tettekeszebb ifjúsági mozgalom, amely már a diákságot tekinti bázisának, ugyanakkor a parasztságot a nemzet alapjának, a nemzeti jellegzetességek és az ideológia hordozójának. Ez különösen megmutatkozik a kialakuló légió és a LANC közötti szakításban, illetve a légiós vezér, Corneliu Zelea-Codreanu és a LANC-ot hagyományos parlamenti politikai pártként működtetni akaró Alexandru C. Cuza konfliktusában. Bár arról itt is kevésbé kapunk képet, hogy a felbukkanó tehetséges fiatal szervezők közül miért éppen Codreanu lett végül az egyetlen, központi fővezér, akinek tekintélyét mindenki más is elismerte a gárdán belül (és akinek rövid időn belül különleges személyi kultusza is támadt). Az kiválóan látszik ebből a részből is, hogy egy saját magát szervező ifjúsági mozgalom hogyan függetlenedik fokozatosan egy formálisnak és ezért jóval nehezebbnek, *öregesebbnek* tekintett politikai erőtől.

A következő nagy fejezetekben tekinti át a szerző a Vasgárda propagandájának technikáit és megnyilvánulásait a különböző társadalmi csoportok körében (a 7. fejezetben a parasztok, a 8. fejezetben a munkások körében). Különösen a munkásokkal foglalkozó fejezetnél igen hasznos, hogy a szerző (ábrákkal és grafikonokkal is illusztrált) adataiból sokat megtudunk a szervezés és az agitáció regionális vonatkozásairól is, mármint arról, hogy mely vidékeken lehetett a leghatásosabb a légionista szervezkedés, hol számíthattak a legtöbb új tagra, és hogyan szerveződtek a légió alapegységei, a *fészkek*.

A 9. fejezet a Légió/Gárda, illetve az ebből kialakuló politikai párt (Totul pentru Țară [Mindent a Hazáért]) sajtóját, nyomtatott propagandáját tekinti át, ezt is viszonylag részletesen, külön szólva a szervezet lapjairól és legkülönbözőbb kiadványairól, illetve a légionistákhoz szervezetileg nem kötődő, de hozzájuk ideológiailag közelálló, velük szimpatizáló sajtótermékekről. A 10. fejezetben kifejezetten a választási kampányokról és a hatóságokkal való összeütközésekről van szó, illetve némileg már a szervezeti egység megbomlásáról, a frakciók kialakulásáról, és arról, hogy Codreanu hogyan tudta ennek ellenére is kezében tartani az irányítást. A 11. fejezetben ismét a propagandára és a légió, illetve az abból szervezett párt politikai tevékenységére

tér rá a szerző, majd végül arra, hogyan volt kénytelen a szervezet illegalitásba vonulni II. Károly király kialakuló diktatúrája idején.

Az ezután következő nagy rész (12–14. fejezet) ismét a gárda és a légió belső szerkezetére, ideológiájára, illetve emberideáljára tér rá, ezzel újra a szervezet mindennapjait hozza előtérbe a politikai eseménytörténettel szemben. Igaz, az sem véletlen, hogy az egész írást az önkéntesként rövid ideig a spanyol polgárháborúban harcoló nyolc légionista történetével, és a közülük elesettek (Ion Moța és Vasile Marin) temetésével, illetve a körülöttük kialakuló kultusszal fejezi be.

Mint a fentiekből már némileg talán látható volt: a mű egyik hátránya, hogy rendkívül elaprózott, néha kevésbé rendszerezett szerkezetű. Így a sokféle, külön-külön rendkívül érdekes és színes információ, adat, helyi esemény nem mindig tud rendszerezett képpé összeállni az olvasó számára, holott egy tudományos műnek ez is célja lenne. Például a szerző nem egy külön fejezetben foglalkozik a propagandával, sem pedig az ideológiával, hanem az ezekről szóló információkat és az ezeket illusztráló példákat elszórja a disszertáció különböző részein, és bár a következtetéseket levonja belőlük, azért az olvasó valószínűleg szükségét érezné az írás során egy jóval rendszerezettebb összegzésnek, az egész mozgalom kontextusba helyezésének, és a hangsúlyok megjelölésének a dolgozaton belül.

Az is rendkívül jellemző, hogy miről nem ír Clark az egész dolgozat során. Egyrészt kisebb hangsúly esik a szövetségi politikára. A történész inkább csak a Vasgárdának más szélsőjobboldali szervezetekkel való kapcsolatát fejt ki (először a légió és a gárda mint szélsőjobboldali ifjúsági mozgalom eredettörténetében, aztán a választási szereplés leírásánál a lehetséges vetélytársak bemutatásánál). Fontos lehetne pedig még a gárda európai és román történelemben való beágyazottsága szempontjából megvizsgálni viszonyát a Nemzeti Parasztpárttal (PNȚ - Partidul Național Țărănesc). Hiszen a Vasgárda és a TPȚ-párt is leginkább a parasztságra mint tömegbázisra kívánt építeni, így jogosan vetődik fel a kérdés: mennyiben kínálhatott fel mást a választójoggal már rendelkező parasztság számára a szélsőjobboldali mozgalom a hagyományosabbnak mondható parasztpárttal szemben? Vagy más esetben mennyire tekinthette komoly szövetségesnek a hatalmát kiterjeszteni igyekvő király (II. Károly) és köre ellenében?²

Másrészt a disszertáció a kezdetektől (a gárda szellemi elődjektől) egészen 1938-ig, a királydiktatúra bevezetésig követi a Vasgárda történetét. Vagyis végpontot igen, de kezdőpontot nem jelöl ki, hiszen az előzmények igen részletesen és hangsúlyosan jelennek meg a disszertációban. Így tehát kevésbé van már szó a gárda illegális tevékenységéről, és szinte csak utalásszerűen (illetve az epilógusban) arról az időszakról, amikor a szervezete hatalomra jut és állampárttá válik.³ A koncepció egyébként némileg érthető: Clark az ifjúsági szervezetből kialakuló, közösség szervező és ideológiateremtő Vasgár-

dáról akar szólni, nem pedig az államszervező, jobban mondva államvezető, az eredeti koncepcióhoz képest sokat változott szervezetről. Más szóval akár azt is mondhatnánk: a szerző célja az, hogy Codreanu Vasgárdájának szerveződését, belső kohézióját és fiatalokra gyakorolt hatását írja meg. Hiszen Codreanu karizmatikus alakja, és az ő személyi kultuszának megteremtése végig központi, fontos, összetartó eleme volt a légiónak és a gárdának. Ennek ellenére a dolgozatban kevésbé van kifejtve akár Codreanu személyes története, indíttatása, akár szerepe a légióban és a Totul pentru Țară / Mindent a Hazáért pártban. Így az olvasó kevésbé kaphat választ arra a kérdésre is, hogy a gárda Codreanu halála utáni története (amelyben az egykori Kapitány emlékének és kultuszának továbbra is fontos szerep jutott), miért választható ennyire külön az egésztől.⁴

Mindezen hiányosságok ellenére Roland Clark munkája hasznos olvasmány, részben hatalmas adatgazdagsága révén sokban kiegészíti, árnyalhatja a Vasgárdáról alkotott eddigi képünket. Különösen hasznosak a disszertáción belül elhelyezett ábrák, grafikonok, fényképek, karikatúrák (a szerző ezeket nem különválasztott részként illesztette bele a dolgozat egészébe, hanem minden kép a megfelelő szövegrésznél jelenik meg). Azt mondhatjuk, hogy Clark az egész gárdista-légionista mozgalmat egy némileg újnak számító perspektívából, alulról, az egyes tag szemszögéből mutatja meg, így kiváló kiegészítője lehet a Vasgárdáról és a Mihály Arkangyal Légióról eddig megjelent nagyobb összefoglaló munkáknak.

Jegyzetek

- ¹ A kézirat pdf formátumban letölthető innen: <http://d-scholarship.pitt.edu/11837/> (letöltve: 2013. 11. 10.).
- ² Corneliu Zelea-Codreanu és Iuliu Maniu ambivalens politikai kapcsolatáról L.: HAYNES, Rebecca: Reluctant Allies? Iuliu Maniu and Corneliu Zelea Codreanu against King Carol II of Romania, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 77, No. 4, Oct., 1996, 105–134. p., <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/4214396?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21103048545501>> (letöltve 2013. 11. 20.).
- ³ HAYNES, Rebecca: Germany and the Establishment of the National Romanian Legionary State, *The Slavonic and East European Review*, Vol. 85, No. 1, Jan., 2007, 700–725. p., <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/4212960?uid=3738216&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103325893271>>, (letöltve: 2013. 11. 20.).
- ⁴ Codreanuról L. WEBER, Eugen: Men of the Archangel, *Journal of Contemporary History*, Vol. 1, No. 1, 1966, 101–126. p., <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/259651?uid=3738216&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103325893271>>, (letöltve: 2013. 11. 20.).